

УДК 159.9 (100)

ОДУХОТВОРЕНІСТЬ ТА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ – ДОМІНУЮЧІ КОМПОНЕНТИ ЇЇ ЦІННІСНО-СМИСЛОВОЇ СФЕРИ

Т. Л. Антоненко

У статті надається детальна характеристика одухотвореності та культури особистості як домінуючих компонентів її ціннісно-смысловій сфери. Зазначено, що сучасне суспільство переживає найбільш небезпечну кризу духовності, втрати ідеалів та людського в людині, вихід з якої автор статті бачить у становленні ціннісно-смысловій сфери особистості як фундаменту людської людськості. Проаналізовано погляди вітчизняних і зарубіжних вчених – філософів, психологів та педагогів – на сутність понять «духовність» та «одухотвореність», Особлива увага приділена характеристиці понять «ноосферна духовність», «ноосферна людина». Підкреслено значимість ідеалу в розвитку і становленні ціннісно-смысловій сфери особистості. Автором надана сутнісна характеристика понять «культура», «культурна ідентифікація», «людина культури» у поглядах сучасних учених. Акцент зроблено на наявності тісного зв'язку між культурою і освітою, який виявляється у служінні спільній меті – вдосконаленню людської особистості.

Ключові слова: одухотвореність, ідеал, культура, цінності, смисли, ціннісно-смыслова сфера.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасне українське суспільство переживає значні кризові явища, серед яких найбільшою і найбільш небезпечною кризою є криза духовності, втрата ідеалів та людського в людині. Доречно нагадати думку Марка Аврелія, який із занепокоєнням писав: «Не все ж розбалакувати про те, якою повинна бути Людина, пора б вже і стати нею» [1]. У виборі стратегії та вектору життя людиною провідна роль належить ціннісно-смысловій сфері, яка і є фундаментом людської людськості.

Домінуючими компонентами ціннісно-смысловій сфери є духовність, яка одухотворює особистість і підносить її до найвищих рівнів досконалості, та культура, яка забезпечує шліфовку і просвітлення людського матеріалу, сприяє мотивації прагнення до ідеалу моральної, естетичної, художньої, інтелектуальної досконалості.

Метою статті є розкриття на теоретичному рівні значущості домінуючих складових становлення ціннісно-смысловій сфери особистості, духовності, культури, ідеалу.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Характерною для сьогодення «світу людини» є кризова свідомість, що проявляється в бездуховності, в утраті смислів життя. Вузько прагматичні інтереси, домінування матеріальних потреб над духовними значно притупляють почуття відповідальності, совісті, доброти, милосердя, свободи. Це сприяє знеціненню, інфляції загальнолюдських цінностей, що є основою життя людей як біологічного різновиду. Враховуючи ці негативні процеси, необхідно прийняти до уваги думку К. Ясперса щодо такої екзистенціальної категорії як «погранична ситуація», що означає особливі рокові моменти в житті людини, суспільства, коли «буття перестає бути грою», коли «дихає ґрунт і доля». Кожна людина і в цілому суспільство можуть опинитися в пограничній ситуації. Особливо важливо, щоб у людини і в цілому в суспільстві була сформована усталена система життєво значущих цінностей, яка визначає смисл людського буття.

Ціннісно-смыслова сфера є осередком всіх життєво визначальних центрів особистості, яке власне творить саму особистість. До таких центрів відноситься духовність. Невипадково А. Швейцер наголошував на тому, що єдина можливість надати своєму буттю будь-який смисл полягає в тому, щоб підняти своє природне відношення до світу до рівня духовного.

Сучасний філософ Ч. Тейлор загрозу для духовності вбачає в негативних тенденціях сучасної культури, таких як заглиблення людини в себе, втрата причетності до інших (покоління Я, культура нарцисизму, цивілізація гедонізму). Загрозою для духовності людини і суспільства є люди «із замкнутою душею», які поєднують велич і зло. Невипадково Гюстав Лебон застерігав, що «народ може втратити дуже багато, зазнати неймовірних катастроф і в змозі піднятися. Але ним буде все втрачено, йому неможливо ніколи вже піднятися, якщо він загубив свою душу» [14, с. 10]. Тому проблема світлості Душі, Сили

Духу, духовності в сучасних гуманітарних науках займає значне місце. А. Шопенгауер відмічав, що Дух «не що інше, як Благодать Божа, яку ототожнюють з Божественними енергіями» [25, с. 275].

Філософи, психологи, педагоги намагаються розкрити змістовну сутність духовності. Поняття «духовність» не має однозначного трактування у зв'язку з багатозначністю його смислу. Духовність розглядається як спосіб людського буття, що визначається системою життєзначущих цінностей, як якість особистості (Р. Агузумцян, В. Барулін, І. Бех, Л. Буєва, Д. Дубровський, І. Іллічова, М. Каган, С. Кримський, В. Лекторський, Д. Леонтьєв, Н. Некрасова, В. Федотова, Н. Хачатрян, Ж. Юзвак та ін.).

Духовність як прагнення до найвищого ідеалу і сфери трансцендентного представлена в роботах А. Деркача, С. Кримського, З. Фоміної, В. Щердакова та інших; як суто людський феномен, певний прошарок свідомості (Б. Братусь, В. Зінченко, Є. Ісаєв, В. Слободчиков та інші); як актуалізація глибинних основ людської психіки (Д. Богоявленська, О. Канапацький, А. Лизогуб, В. Пономаренко); як принцип розвитку самореалізації людини, «звернення до вищих ціннісних інстанцій конструювання особистості» (В. Знаков). В. Знаков зазначає, що витoki духовності людини необхідно шукати в «глибинному смислі вчинків людей, історичних подій, епохи тощо...». При цьому він акцентує увагу на духовних здібностях людини, компонентами яких є спрямованість, ціннісно-сміслова організація особистості та компетентність. Саме ці компоненти сприяють накопиченню духовного досвіду, присвоєнню духовних цінностей, збагаченню духовного світу [8, с. 104-114].

Як унікальну психологічну властивість людини, що проявляється в устремлінні до вищих цінностей через переживання вищих почуттів, в результаті чого суб'єктом пізнається певний смисл, що відображає зміст цих цінностей розглядають Р. Агузумцян, Н. Хачатрян. У своєму дослідженні вони відмічають, що духовний розвиток супроводжується якісними змінами в ціннісно-смісловій сфері особистості (формування духовних потреб, духовних цінностей; оновлення особистісних смислів, особистісних цінностей, особистісних якостей, що впливають на характер вчинків). Основною домінантою процесу формування духовності, на думку авторів, є особистісні переживання, у процесі яких людина знаходить певні особистісні смисли, які є фундаментом формування особистісних цінностей і особистісних якостей людини.

Духовність розглядається як найвища добродійність етичної культури (Л. Попов, О. Голубєва, П. Устін), як духовний стан, коли людина зосереджується на переживаннях духовних цінностей (пізнавальних, моральних, естетичних). Вчені відзначають, що особистісними цінностями і найсильнішими детермінантами розвитку людини та її поведінки є добро і зло [19].

Найбільш узагальненим визначенням духовності, на наш погляд, є визначення У. Віртца та Й. Цобелі: «Духовність – це не теоретичне або філософське поняття, а досвід, який переживається, внутрішня позиція і установка по відношенню до життя, якому притаманні любов і відповідальність» [6, с. 266]. Акцент робиться на духовних переживаннях, які торкаються глибинних основ людської самості, захоплюють і змінюють особистість. Наявність духовних переживань свідчить про поворот всередину себе, зрушення від Я до самості. Таким чином, духовність набувається в процесі переживань, що водночас торкаються самості особистості та є її проявом.

У сучасній науковій літературі з'явився термін «ноосферна духовність», який обумовлений тим, що людство на початку ХХІ століття опинилося у стані першої фази Глобальної Екологічної Катастрофи. О. Субетто в поетичній формі розкрив сутність ноосферної духовності:

Пока Земля ещё живёт...
Разбуди свой Разум, человек!
Стань Ноосферным человеком,
Чтобы нести с собой,
Где бы ты не появился,
Только Добро, только Любовь, Только Созидание!
Возвысь свой Разум человек,
до Космо-Планетарной Ответственности! [21].

Як стверджує автор, ноосферна Людина повинна перейти із стану «Розуму-для-Себе» в «Розум-для-Біосфери, Землі, Космосу», Духовний вимір – є сутнісний вимір людини», Людини космо-планетарної. Смисл людського життя автор вбачає у піднесенні людини, її розуму і свідомості, включаючи космічне призначення людського розуму. Слушною є думка О. Субетто щодо креативності духовності, яка пронизана творчістю, що розвиває гармонію людського буття і буття Природи. Автор підкреслює, що масштаб діянь творця збільшує масштаб його відповідальності за відчуження людини від природи і від

самого себе, за повернення їй гуманістичного початку, гуманістичного багатства. Тому так важливо сьогодні створити евдомонічну педагогіку, яка стверджує ідеали людського щастя і радості [21, с. 32-34].

Безперечно, основою духовності є ціннісна свідомість, національно-культурна ідентичність, історична пам'ять, історико-культурні традиції, чистота і світлість душі народу, гуманізація людського буття, ідеали Добра і Краси, ноосферне мислення, яке дозволяє усвідомити особливу роль людини у Всесвіті, як форму існування в ньому Розуму, і стверджує толерантність та найвищі моральні цінності. За Плутархом, «люди повинні володіти духовними достоїнствами», а «життя Духу» повинне бути вільним і недоторканим – думка і совість не можуть знаходитися під владою людей – вони підпорядковані лише своєму власному верховному суду і лише перед ним повинні звітувати» [22, с. 69]. Духовність завжди пов'язана з вищими устремліннями Людини – це мрія піднятися над буденністю, повсякденністю, прагнення досягти високої піднесеності Душі як «бастіону Духу».

Поняття «одухотвореність» є близьким за значенням до поняття «духовність». На думку Р. Апресяна, одухотвореність – спрямованість «людини до вищих цінностей, до ідеалу, в свідомому прагненні вдосконалити себе. Одухотворити – значить перейнятися вищими цінностями, наблизити своє життя до ідеалу» [2]. Тобто одухотвореність розглядається як усвідомлене набуття особистістю вищих цінностей та ідеалів.

Особливістю нашої свідомості є здатність бачити світ і мислити в образах, які спонукають індивіда до дії. У процесі набуття духовного досвіду людина формує символічні образи, надаючи їм смисл емпатійного розуміння. Ця думка підтверджується класичним висловом: «Істина прийшла в цей світ не роздягнутою – вона схована в образах і символах» (Талмуд). Образ, зразок чогось, ідеал завжди присутні в уяві людини, яка завжди моделює свою життєву програму. Система цінностей, система норм, які визначаються і приймаються особистістю, представлені в узагальненому образі того, до чого має прагнути людина, – в ідеалі.

Значимість ідеалу в розвитку і становленні ціннісно-сміслової сфери особистості полягає в потенційних можливостях людини пройти динамічний шлях привласнення цінностей і смислів та досягти вершин досконалості. Ідеал є фундаментальним фактором розвитку ціннісно-

сміслової сфери особистості, він є найвищою цінністю, яка визначає смисли людського буття.

Вибір ідеалу залежить від уявлень людини про життя, картину світу, буття, від світогляду, що є покажчиком пошуку застосування своїх здібностей, потреб, інтересів.

У психологічній науці багато уваги приділялося і приділяється картині світу людини, її становленню, її значенню у розвитку особистості (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв та ін.). Доречно звернутися до філософської концепції М.М. Бердяєва, який вважав помилковою думку, що всі люди живуть в єдиному об'єктивному світі, бо «світ плюралістичний, в ньому все індивідуально і одинично», існують світи, які «відкриваються для віросповідань, національностей, професій, класів тощо». Світ, в якому людина буде існувати, залежить від тієї картини світу, яку вона собі творить. Провідну роль в цьому процесі грає свідомість, так «свідомість Канта значно відрізнялася від свідомості Аттіли, і тому на них чекали різні світи» [3, с. 8].

Будівництво картини світу людиною здійснюється в культурному полі певного простору, визначеного часу. Культура, на думку А. Маслоу, – це вершина філогенетичної сходи, своєрідний інструмент адаптації людини до проживання в людському суспільстві. А. Моль визначав культуру як інтелектуальний аспект штучного середовища, яке людина створює в процесі свого соціального життя.

Культура була дана людині як такий світ, завдяки якому, вона стає людиною, бо «людина не є природною даністю» (М. Мамардашвілі). Світ культури дозволяє людині розвивати в собі власне людське.

Як зазначає Т. Марцинковська, домінуючими поняттями сучасної людиноцентристської парадигми є буття, цінності і смисли. Особливу значущість сьогодні набуває контекст культурно-історичного буття, взаємодії культури і особистості.

Окультурення людини – це процес її олюднення і вибору життєво смислових цінностей. Тому в умовах глобалізації суспільства значно актуалізуються всі аспекти людської життєдіяльності, які пов'язані з вибором цінностей і смислів буття, з розвитком образу людини культури, з культурною ідентифікацією. Культурна ідентифікація відбиває зв'язок особистості з загальнолюдськими і національними цінностями, усвідомлення себе як представника людського роду і в той же час певної нації, певної народності. «Культура існує тільки в національному вигляді, бо нація є специфікованим автопортретом людства й водночас історичною особистістю (бо має індивідуальні

риси, як і особа) втілює історичний досвід, і головне, ті вимоги часу, епохи, історичної перспективи, які й дозволяють уявити ціннісний зміст культури» [13, с. 74-75]. Таке усвідомлення надає можливості особистості самореалізуватися як людині культури. Невипадково інкультурація є необхідною передумовою розвитку самосвідомості особистості, усвідомлення «Я» як людини культури.

В. Малахов зазначав, що людина культури – не абстрактна, позбавлена коріння «загальнолюдина»: вона не може бути байдужою до історичної пам'яті свого народу, до традицій і звичаїв своїх предків, так само, як не може вона з байдужістю ставитися до найвищих цінностей або до світу природи... «Якщо ми обираємо служіння національній ідеї не заради самоутвердження, а як люди культури, ми завдяки цьому обираємо цілісний людський світ» [15, с. 446].

У розумінні філософа, культура – це завжди спілкування з високими цінностями, діалог, почуття спорідненості, гармонія з навколишнім світом і відмова від суб'єктивного своєцентризму [15, с. 445]. Власне культурна, духовно-моральна орієнтація людського суб'єкта розглядається як дійове визнання самоцінності поза суб'єктного буття, смислової і екзистенційної відкритості щодо нього.

Суто людський спосіб буття у світі твориться культурою. Культура твориться людиною і результатом творення культури є сама людина. Це положення стверджували філософи ще починаючи зі Стародавнього світу впродовж всієї історії людської цивілізації (М. Цицерон, Й. Гердер, Г. Гегель, Г. Сковорода та ін.). Й. Гердер називав культуру «другим народженням людини» і до неї він відносив мову, мистецтво, науку, релігію, ремесла, сімейні відносини, державне управління, традиції й звичаї.

Е. Кассіер зазначав, що людина живе не тільки у фізичному, але й у символічному світі. Частинами цього світу, на його думку, є мова, міф, мистецтво, релігія, з яких сплітається символічна мережа, складне павутиння людського досвіду. Він підкреслював, що людина так обплела себе лінгвістичними формами, художніми образами, міфологічними символами і релігійними ритуалами, що може бачити і знати лише за допомогою цього медіуму [11, с. 96-97].

М. Бердяєв пов'язував культуру з культом, вважаючи що вона розвивається з релігійного культу і «є результат диференціації культу, розгортання його змісту у різні боки» [3, с. 166].

О. Лосєв звертав увагу на роль міфу в розвитку культури. Він підкреслював, що світ міфу – це драматичний світ, в якому

розгортається емоційно напружена боротьба сил природи і людини, добра і зла. На цю специфічну особливість міфу звертав увагу Ф. Кессіді, яка полягає в злитті людини з природою, у володінні силами природи, що свідчить про появу духовного смислу людського життя, що «означає початок людського духу і кінець суто тваринного буття» [12, с. 44].

Саме під впливом цих форм культури і здійснюється процес другого народження людини, яке проходить через усе життя і асоціюється з образом світла. Г. Гегель вбачав в культурі мислячий дух і всі її форми розглядав як засіб формотворення людського в людині.

Становлення ціннісно-сислової сфери майбутнього фахівця визначається мірою освоєння ним культури у всіх її формах.

Розглядаючи людину як продукт і результат культури, слід підкреслити сучасний культурологічний контекст цієї тези. Філософи підкреслюють особливість епохи глобалізації, що пов'язана з тенденціями єдності світу і різноманітності культур.

В. Шинкарук відмічав, що культура становить той конче потрібний для людини національно-культурний світ буття, в якому набувають буттєвої значущості події й речі. Інакше кажучи, національно-культурний світ буття створює світ людських цінностей і визначає смисложиттєві орієнтири. Слід підкреслити, що оскільки культура є явищем значущим для життя людини, вона є тією визначальною цінністю, за допомогою якої людина визначає своє місце в світі та будує модель своєї життєдіяльності. Культура є зв'язуючим ланцюгом між людиною і світом. Як зазначав філософ, факт існування культури потребує національно-культурної самоідентифікації.

Сучасні вітчизняні (О. Базалук, І. Бех, В. Кафарський, П. Кендзьор, С. Максименко, Т. Потапчук, Г. Філіпчук) і зарубіжні (П. Шафер, Г. Гофстеде, Д. Ларчер, В. Кимлік, Г. Фенес, К. Гапгуд, Р. Чумічева) вчені розглядають сутність культурної ідентифікації як освоєння людиною цінностей, норм і традицій, як шлях становлення особистісно-сислової сфери особистості, в якій відбивається світ ідей, культурні цінності, традиції. Саме культурна ідентифікація надає особистості цілісність і стає відбиттям світобачення і своєї рідної пам'яттю народу. Культурна ідентифікація сприяє вихованню особистості як носія цінностей своєї нації і культури в русі до загальнолюдських цінностей. У процесі культурної ідентифікації здійснюється трансформація цінностей культури у внутрішні особистісні смисли, світовідчуття, уявлення і вчинки.

Серед різних форм культури особливе місце займає мистецтво, яке являє собою діалог культур, пам'ять поколінь, могутнє джерело духовно-моральних та естетичних переживань і утвердження найвищих людських цінностей та ідеалів.

Г. Вижлецов визначає культуру як «вищу ступінь облагороженості і олюдненості природних і соціальних явищ, умов життя і міжсуб'єктних відносин» та як «сферу реалізації цінностей» [7, с. 146]. Філософ зазначає, що зміст і специфіку культури визначає її сутнісно-сміслові ядро, яке складається із загальнолюдських і духовних цінностей, прикладом яких він наводить віру «як силу життя», за Л. Толстим, і совість як «кінцеве вирішення всіх моральних питань» [20].

За своєю суттю, відмічає Г. Вижлецов, культура є засобом «подолання зла і творенням добра в кожний історичний момент свого функціонування і розвитку», основна її функція полягає у збереженні людської природи, тобто культура є «мірою самої людини» [7].

Розглядаючи культуру як форму людськості, вчені підкреслюють її значущість в оформленні природи і самої людини: «її тіла, рухів, думок, почуттів, намірів, відношень з іншими людьми» [4, с. 4]. Культура і є в певному розумінні форма, що має ціннісний зміст і ціннісний зміст, в якій втілюється «духовний зміст у зовнішньому вигляді речей» [4, с. 4]. Саме на це в свій час звертав увагу І. Ільїн, підкреслюючи, що ті народи, які втрачають віру, духовні основи людського життя, водночас втрачають і культуру, тому що «культура починається там, де духовний зміст шукає собі вірну і досконалу форму» [9, с. 291].

Характеристика сутності культури, представлена В. Межуєвим, заслугоує на увагу тим, що «культура – це те, що відбувається з нами зараз, спосіб власного буття, який може бути діалогом з усіма, хто був до нас. Не можна включитися в діалог, якщо не будеш самодетермінуючою істотою, здатною у процесі самопоглибленої рефлексії перерішити свою долю, поглянути на себе іншими очима (очима інших), створивши в результаті новий світ, нове буття. Буття людини є не то, що створене ним раз і назавжди, але що постійно перестворюється людиною у процесі її спілкування з творами різних часів і народів, з їх творцями і героями. Це і є світ культури, що не попадає під дію будь-якої однієї логіки» [17, с. 68-69]. І саме культурі постмодерна притаманні різноякісні світи і смисли, що дають свободу їх вибору для кожної особистості.

Почесний професор Маахтрихтського університету Г. Гофстеде надав визначення поняттю культури у контексті проведення парадигмального міжкультурного психологічного дослідження ряду параметрів для опису культури націй у роботі «Наслідки культури» [27]. На думку вченого, культура – це «колективна ментальна запрограмованість, частина зумовленості нашого сприйняття світу, спільна з іншими уявленнями нашої нації, регіону або групи та яка відрізняє нас від представників інших націй, регіонів та груп» [27]. Модель вивчення культурних цінностей, розроблена Г. Гофстеде, включає п'ять змінних, які визначають відмінності у національних культурах: дистанцію влади (ступінь сприйняття членами суспільства різниці у положенні та статусі окремих людей); індивідуалізм-колективізм (ступінь інтегрованості до певної групи); мужність-жіночість (ступінь розподілу ролей у суспільстві для визначення діапазону методів вирішення проблеми); прагнення запобігання невизначеності (ступінь терпимості суспільства до невизначеності та двозначності, тобто у контексті проблеми пошуку людиною істини); довгострокова-короткострокова орієнтація (дослідження відношення добродетності до істини в аспекті готовності або неготовності суспільства жити в ім'я майбутнього) [18]. У ході проведення дослідження національних культур за визначеними критеріями Г. Гофстеде прийшов до наступного висновку: «цінності неможна ні вивчати, ні безпосередньо спостерігати з боку. Ми можемо лише зробити припущення про їх наявність, аналізуючи вчинки людей при різних обставинах ... національні культури розрізняються в основному на рівні цінностей» [25].

На думку С. Бородавкіна, основне завдання культури полягає в наданні людині системи смислів для орієнтації в навколишньому світі. Людина, усвідомлюючи культуру, знаходить смисли в самій собі, тобто вона розпізнає їх у глибинах своєї свідомості. У цьому їй допомагають знання про предмет, його осмислення; емоційний відгук, поява почуттів; зразки поведінки [5].

Залучення до культури – це складний психічний процес, це не механічна дія. Прийняти культуру, по якій необхідно буде звіряти єдино можливе рішення, поведінку, дуже непросто. Так, З. Фрейд зазначав: «складається враження, що культура є щось таке, що нав'язується меншості більшості, яка чинить опір ...» [24, с. 96]. Вчений робить висновок, що будь-яка культура змушена будуватися на примусі і забороні людських потягів. При цьому він підкреслював

необхідність культури в розвитку особистості, яка сприяє посиленню Над-Я, що є найвищою цінністю психологічного досягнення культури.

Специфічною особливістю людини є її здібність до самоконструювання – до культурної обробки і самообробки природного «людського матеріалу», завдяки якій вона набуває власне людського образу, тобто окультурення людської природи надає їй ознак людяності (Л. Буєва, Б. Кримський, М. Мамардашвілі та інші). М. Мамардашвілі розглядав людину як штучну істоту, «що народжується не природою, а самонароджується через культурно винайдені пристрої, такі, як ритуали, міфи, магія тощо, які не є увяленням про світ, не є теорією світу, а є спосіб конструювання людини з природного, біологічного матеріалу» [16, с. 46-47]. Тобто, щоб стати людиною, необхідно займатися самоконструюванням свого людського образу на основі системи загальноприйнятих в людському суспільстві цінностей, що визначають основний вектор смислу її життя.

Слід зазначити, що культура є невід'ємною частиною освіти. Культура і освіта служать одній і тій же меті – вдосконаленню людської особистості. Взаємодіючи між собою, вони привносять в процес розвитку особистості свої специфічні особливості, які сприяють її гармонійній цілісності. Основна цінність освіти полягає в створенні духовно-морального, інтелектуального, естетичного, творчого образу людини. Особливо слід підкреслити роль цінностей освіти у формуванні «творчого імпульсу саморозвитку», «самодобудовування» (С. Петрова, Г. Філіпчук). Як свідчать наукові дослідження, джерелом саморозвитку особистості є рівень розвитку її ціннісно-сміслової сфери, який знаходить свій вияв у думках, почуттях, поведінці, вчинках, діяльності. Водночас слід ураховувати, що «суспільне життя потребує культури – духовної, естетичної, моральної, громадянської, світової, яка опирається на ґрунт світової й національної спадщини. За таких умов людські помисли і вчинки матимуть якісно інший, благородніший і гуманніший характер. ... Культура передусім потрібна для особистісного саморозвитку як засобу духовного, інтелектуального, фізичного становлення» [22, с. 70-71]. Потреба культури непідвладна ні часу, ні етнічним чи географічним ознакам. І гасло світової спільноти, що «кожна культура має бути почутою» у ХХІ столітті є одним із найбільш гуманістичних, бо в його основі – людська особистість і життєздатність народу, який без культури не сформує сильну державу, здорову і творчу націю, благородних чоловіків і прекрасних матерів, відважну і вдячну молодь [22].

Висновки. Ціннісно-сміслова сфера – визначальний взірць життєвого шляху особистості, яка веде невтомний пошук ідеального образу життя за законами духовності, добра і краси, опанування багатоманітністю культурних цінностей. Зважаючи на аксіологічну нейтральність по відношенню до життєвих цілей, що притаманна значній частині сучасної молоді, зміни стандартів соціальної поведінки, особливо важливо актуалізувати увагу студентської молоді на одухотворенні, яке «передбачає роботу, завдяки якій людина підноситься над повсякденністю в собі і в своєму оточенні (облагороджується)» [2, с. 71].

Література

1. Аврелий М.А. Размышления / А.И. Доватур, А.К. Гаврилов, Ян Унт. Издание второе, исправленное и дополненное. – Санкт-Петербург: Издательство «Наука», 1993. – Серия «Литературные памятники». – 246 с.
2. Апресян Р.Г. Одухотворённость / Р.Г. Апресян // Человек. – 1996. – №4. – С. 71.
3. Бердяев Н.А.. Дух и реальность. - М.: АСТ; Харьков: Фолио, 2006. – 679 с.
4. Большаков В.П. Культура как форма человечности: учеб.пособие / В.П. Большаков. – Великий Новгород: НовГУ имени Ярослава Мудрого, 2000. – 92 с.
5. Бородавкін С.В. Смысл как системообразующее понятие культуры // Человек. – 2002. – № 4. – С. 93-97.
6. Виртц У. Жажда смысла. Человек в экстремальных ситуациях. Пределы психотерапии. Серия "Современная психотерапия" / Урсула Виртц, Йорг Цобели; пер. с нем. Н. А. Серебренниковой. – Москва: Когито-Центр, 2012. – 327 с.
7. Выжлецов Г.П. Аксиология культуры / Г.П. Выжлецов. – СПб.: СПбГУ, 1996.
8. Знаков В.В. Духовность человека в зеркале психологического знания и религиозной веры / В.В. Знаков // Вопросы психологии. – 1998. – №3. – С. 104-114.
9. Ильин И. Основы христианской культуры // Собр.соч. – М.: Русская книга, 1993. Т.1. – С. 291.
10. Калинин В. К. Границы в анализе: Юнгианский подход / В.К. Калинин // – М.: Когито-Центр, 2011. – 328 с.
11. Кассирер Е. Опыт о Человеке / Е. Кассирер // Человек. – 1990. - №3. – С. 96-97.
12. Кассирер Е. Опыт о Человеке. Введение в философию человеческой культуры / Е. Кассирер // Философские науки. – 1991. – №7. – С. 44.
13. Кримський С. Запити філософських смислів / С. Кримський. – К.: ПАРАПАН, 2003. – 240 с.

14. Лебон Г. Психологія народів і мас [Електронний ресурс] / Г. Лебон. – Режим доступу: <http://www.lib.ru/POLITOLOG/LEBON/pshologia.txt>. С10.
15. Малахов В.А. Особистість і національна культура: підґрунтя етичних проблем / Виктор Аронович Малахов // Феномен української культури: методологічні засади осмислення [Текст] / Нац. акад. наук України, М-во України у справах національностей та міграції, Ін-т філософії; відп. ред.: В. І. Шинкарук, С. Бистрицький. – Київ: Фенікс, 1996. – С. 444-464.
16. Мамардашвили М.К. Мой опыт не типичен / М.К. Мамардашвили. – СПб.: Азбука, 2000. – 400 с.
17. Межуев В. Диалог как способ межкультурного общения в современном мире / В. Межуев // Вопросы философии. – №9. – 2011. – С.65-74.
18. Модель культурних цінностей Г. Хостеде [Електронний ресурс]. – Режим доступу к статье: <http://rggusf.ru/organizatsionnoe/model-izucheniya.html>
19. Попов Л.М., Голубева О.Ю., Устин П.Н. Добро и зло в этической психологии личности / Л.М. Попов, О.Ю. Голубева, П.Н. Устин. – М.: Изд-во Институт психологии РАН, 2008. – 240 с.
20. Соловьев В.С. Парадигма: Философско-культурологический альманах. Вып. 11. / П 16 Под редакцией М.С. Уварова – СПб.: Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2008. – 201 с.
21. Субетто А.И. Доктрина духовно-нравственной системы ноосферного человека и ноосферного образования. – СПб. – Кострома: КГУ им.Н.А. Некрасова, 2008. – 108 с.
22. Франк С.Л. Духовные основы общества / С.Л. Франк. - М.: Республика, 1992. – 511 с.
23. Фрейд З. Будущее одной иллюзии // Сумерки богов /Сост. и общ. ред. А.А. Яковлева: Перевод. – М.: Политиздат, 1990. – 398с. –С. 94-142.
24. Хофстеде Г. Организационная культура [Електронний ресурс] / Гирт Хофстеде. – Режим доступу к статье: http://portal.tpu.ru/SHARED/m/MMA1252/UMKD_electronics/Tab3/Хофстед.docx
25. Шопенгауер А. Две основные проблемы этики. Афоризмы житейской мудрости / А. Шопенгауер. - Мн., 1997. – 465 с.
26. Hofstede G. Culture's Consequences, Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations. Thousand Oaks CA: Sage Publications, 2001.

ОДУХОТВОРЕННОСТЬ И КУЛЬТУРА ЛИЧНОСТИ – ДОМИНИРУЮЩИЕ КОМПОНЕНТЫ ЕЕ ЦЕННОСТНО- СМЫСЛОВОЙ СФЕРЫ

Т. Л. Антоненко

В статье дается подробная характеристика одухотворенности и культуры личности как доминирующих компонентов ее ценностно-смысловой сферы. Отмечено, что современное общество переживает наиболее опасный

кризис духовности, потери идеалов и человеческого в человеке, выход из которой автор статьи видит в становлении ценностно-смысловой сферы личности как фундамента человеческой человечности. Проанализированы взгляды отечественных и зарубежных ученых – философов, психологов и педагогов – на сущность понятий «духовность» и «одухотворенность». Особое внимание уделено характеристике понятий «ноосферная духовность», «ноосферный человек». Подчеркнута значимость идеала в развитии и становлении ценностно-смысловой сферы личности. Автором представлена сущностная характеристика понятий «культура», «культурная идентификация», «человек культуры» во взглядах современных ученых. Акцент сделан на наличии тесной связи между культурой и образованием, которая проявляется в служении общей цели – совершенствованию человеческой личности.

Ключевые слова: одухотворенность, идеал, культура, ценности, смыслы, ценностно-смысловая сфера.

SPIRITUALITY AND CULTURE OF A PERSONALITY – THE DOMINANT COMPONENTS OF ITS VALUE-SENSE SPHERE

T. L. Antonenko

The author of the article gives detailed description of spirituality and culture of a personality as the dominant components of its value-sense sphere. It is noted that modern society is experiencing the most dangerous crisis of spirituality, loss of ideals and human in personality, the author sees the way out of the crisis in the development of value-sense sphere of the personality as the foundation of human humanity. The views of domestic and foreign scientists-philosophers, psychologists and pedagogues on the essence of the concepts of «spirituality» and «inspiration» are analyzed.

Particular attention is paid to the characteristics of the concepts of «noospheric spirituality» and «noospheric man». The importance of the ideal in the development and formation of value-sense sphere of a person is emphasized. The author gives the essential characteristics of the concepts of «culture», «cultural identity» and «Man of Culture» in the views of modern scientists. Emphasis is placed on the close connection between culture and education, which manifests itself in the service of a common goal such as improvement of the human personality.

Keywords: Spirituality, ideal, culture, values, meanings, values-sense sphere.

Антоненко Тетяна Леонардівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк, Україна). E-mail: antm71@yandex.ua

Antonenko Tetyana Leonardivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Pedagogy Department of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University (Severodonetsk, Ukraine). E-mail: antm71@yandex.ua